

مهم‌ترین مخاطره اجتماعی جهان در ۱۰ سال آینده:

فرسایش انسجام اجتماعی

پیمایش ادراک مخاطرات جهانی (Global Risks Perception Survey) یک مطالعه سالانه است که توسط مجمع جهانی اقتصاد قبل از نشست سالانه مجمع در داووس سوئیس منتشر می‌شود. این پیمایش تشریح تغییراتی است که سال به سال در چشم‌انداز مخاطرات جهانی رخ می‌دهد. گزارش جدید سالانه این پیمایش در سال ۲۰۲۲ به تازگی منتشر شده که در این مطلب چکیده‌ای از آن به همراه متن کامل انگلیسی گزارش ارائه شده است.

منابع این گزارش شامل ارزیابی توسط چندین شرکت بزرگ بیمه و بیمه اتکایی و کارگاه‌های متمرکز، مصاحبه و نظرسنجی از کارشناسان شناخته شده بین‌المللی است و هدف آن افزایش آگاهی در مورد نیاز به رویکرد چندجانبه برای کاهش مخاطرات جهانی است. پیمایش ادراک مخاطرات جهانی از سال ۲۰۰۴ آغاز شده است و تکامل مجموعه‌ای از مخاطرات را در پنج حوزه در یک بازه زمانی ده ساله دنبال می‌کند. این پنج حوزه عبارتند از: اقتصاد، ژئوپلیتیک، محیط زیست، اجتماع، فناوری. ویژگی پیمایش ادراک مخاطرات جهانی در این است که مخاطراتی را در نظر می‌گیرد که ماهیت و تأثیر خود را جهانی می‌کنند، به طوری که در صورت رخداد تأثیر گسترده‌ای خواهند داشت. معیارها برای اینکه چه چیزی یک مخاطره جهانی را تشکیل می‌دهد به شرح زیر تعیین شده است [۱]:

گستره جهانی: برای اینکه یک مخاطره جهانی در نظر گرفته شود، باید حداقل سه منطقه جهان را در حداقل دو قاره مختلف (شامل تأثیر اولیه و ثانویه) تحت تأثیر قرار دهد. در حالی که این خطرات ممکن است منشأ منطقه‌ای یا حتی محلی داشته باشند، تأثیر آنها به طور بالقوه می‌تواند در سطح جهانی احساس شود. ارتباط بین صنعت: خطر باید بر سه یا چند صنعت (شامل تأثیر اولیه و ثانویه) تأثیر بگذارد. عدم قطعیت: عدم اطمینان در مورد چگونگی ظاهر شدن مخاطره در طی ده سال همراه با عدم اطمینان در مورد میزان تأثیر آن (بر اساس احتمال و شدت ارزیابی می‌شود) وجود دارد. تأثیر اقتصادی: این خطر پتانسیل ایجاد خسارت اقتصادی ۱۰ میلیارد دلاری یا بیشتر را دارد. و یا تأثیر عمومی: این خطر پتانسیل ایجاد درد و رنج بزرگ انسانی و ایجاد فشار عمومی قابل توجه و پاسخ‌های سیاستگذاری جهانی را به دنبال دارد. رویکرد چند ذی‌نفع: پیچیدگی مخاطره هم از نظر تأثیرات و محرک‌های آن و هم پیوندهای متقابل آن با سایر مخاطرات نیازمند یک رویکرد چندجانبه برای کاهش آن است.

بخش اول این گزارش در پی ترسیم کلیدی از وضعیت پیش روی دنیا از نگاه پاسخگویان خویش است و لذا چند سؤال کلی از آنها پرسیده است که برای سیاست‌گذاران بسیار قابل تامل می‌باشد. در بخشی از گزارش با توجه به اینکه هنوز دنیا از کرونا نجات نیافته است، از پاسخگویان پرسیده شده است که دورنمای شما برای جهان در سه سال آینده چیست؟ جواب در شکل فوق ارائه شده است.

دورنمای ۴۱.۸ درصد از پاسخگویان فرار به‌طور مداوم همراه با شگفتی‌های متعدد است و برای ۳۷.۴ درصد از پاسخگویان مسیرهای شکسته‌ای که برنده و بازنده نسبی را از هم جدا می‌کند و برای ۱۰.۷ درصد، دورنمای دنیا

برای سه سال آینده، تسریع بهبود جهانی است و برای ۱۰.۱ درصد نیز دورنمای دنیا، نقاط اوج پیشرونده با افزایش نتایج فاجعه بار است. در مجموع آنچه شکل فوق به ما منتقل می‌کند این است که دورنمای حدود ۱۱ درصد پاسخگویان برای سه سال آینده دنیا یک سناریوی مثبت و برای حدود ۸۹ درصد پاسخگویان یک سناریوی منفی است.

در ادامه از پاسخگویان، بدون قید زمانی، پرسیده شد که در مورد دورنمای جهان چه احساسی دارید؟ از پاسخ آنها شکلی به صورت ذیل قابل ترسیم است.

منطبق بر شکل فوق ۲۳ درصد پاسخگویان نسبت به دورنمای دنیا احساس اضطراب و ۶۱.۲ درصد احساس نگرانی و ۱۲.۱ درصد احساس مثبت و ۳.۷ درصد از پاسخگویان احساس خوشبینی دارند. آنچه سیاستگذار بایستی در اینجا به آن توجه کند این است که عدم خوشبینی می‌تواند یک چرخه معیوب از سرخوردگی و ناآرامی اجتماعی ایجاد کند.

بنا بر گزارش سال ۲۰۲۲ این پیمایش که به تازگی منتشر شده است، فرسایش انسجام اجتماعی به عنوان یک تهدید حیاتی برای جهان در تمام بازه‌های زمانی - کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت - تلقی می‌شود و به عنوان یکی از خطرناک‌ترین تهدیدها برای ۱۰ سال آینده دیده شده که در میان مخاطرات اجتماعی دیگر اعم از: فروپاشی یا فقدان سیستم‌های تامین اجتماعی، بحران اشتغال و معیشت، شکست زیرساخت‌های عمومی، بیماری‌های عفونی، مهاجرت غیر ارادی در مقیاس بزرگ، واکنش گسترده علیه علم، آسیب‌های ناشی از آلودگی برای سلامت انسان و سرخوردگی گسترده جوانان از نظر پاسخگویان در رتبه اول قرار دارد و همچنین در میان مخاطرات حوزه‌های دیگر، در میان ۱۰ مخاطره اول جهانی در رتبه چهارم قرار دارد که در شکل زیر قابل مشاهده است.

انسجام اجتماعی مبتنی بر استحکام روابط اجتماعی است که با حضور اعتماد و مشارکت در بین افراد در آن جامعه مشخص می‌شود. اما این بسیار بیشتر از وجود صرف روابط اجتماعی مثبت است. انسجام اجتماعی همچنین احساس تعلق و ارتباطی که توسط آن افراد احساس می‌شود را توصیف می‌کند. این امر بر شمول همه گروه‌ها در جامعه، در فرآیندهای رسمی حکمرانی، در شبکه‌های غیررسمی و در تعاملات اجتماعی روزمره مبتنی است. بنابراین، انسجام اجتماعی، استحکام روابط درون و بین شکاف‌های جمعیتی را در نظر می‌گیرد و تضمین می‌کند که همه ساکنان یک شهر یا جامعه با یکدیگر و با نهادهای گسترده‌تری که جامعه را تشکیل می‌دهند مرتبط هستند. این امر ذاتاً مبتنی بر وجود برابری اجتماعی است: بدون دسترسی عادلانه به فرصت‌ها و منابع و بدون مشارکت در زندگی مدنی، احساس بیگانگی فرصتی برای رشد دارد و ساختار جامعه ضعیف می‌شود. [۲]

بایستی توجه کرد که اصطلاحات انسجام اجتماعی و سرمایه اجتماعی یکسان نیستند. سرمایه اجتماعی شبکه‌های بین فردی و روابط بین افرادی را که در یک جامعه زندگی و کار می‌کنند، اغلب بر اساس علایق مشترک توصیف می‌کند. سرمایه اجتماعی یک اصطلاح خنثی است - می‌توان آن را برای ایجاد نتایج «خوب» یا «بد» کاتالیز کرد. این فقط قدرت و وجود روابط بین افراد را توصیف می‌کند. سرمایه اجتماعی را می‌توان به عنوان «پل زدن» (در میان تقسیمات جمعیتی مختلف)، «پیوستگی» (استحکام روابط بین افراد)، یا «پیوند» (اعتماد بین افراد و دولت یا سایر نهادها) طبقه بندی کرد. اما انسجام اجتماعی مفهوم گسترده‌تری است که شامل سرمایه اجتماعی می‌شود یعنی نه تنها وجود روابط بین فردی را در بر می‌گیرد، بلکه منجر به کیفیت مثبت روابط می‌شود که ریشه در رفتار برابر و عادلانه، احترام و مراقبت از یکدیگر دارد. این امر ذاتاً مستلزم توزیع عادلانه منابع و فرصت‌ها در بین افراد

است که بتواند پیوندهای قوی‌تری را در میان شکاف‌های جمعیتی ایجاد کند.[۳]

چرا سنجش و اندازه‌گیری انسجام اجتماعی اهمیت دارد و چگونه آن را بسنجیم؟ یکی از دلایلی که بحث در مورد انسجام اجتماعی را دشوار می‌سازد این است که اندازه‌گیری اینکه دقیقاً چه چیزی در طول زمان تغییر کرده است، اغلب بسیار دشوار است اما بایستی واقف باشیم که انسجام اجتماعی برای تاب آوری کلی یک جامعه، کشور و شهر حیاتی است.[۴] همچنین از نگاه گزارش پیمایش ادراک مخاطرات جهانی (GRPS)، فرسایش انسجام اجتماعی که شامل از دست دادن سرمایه اجتماعی و گسست شبکه‌های اجتماعی است، بر ثبات اجتماعی، رفاه فردی و بهره‌وری اقتصادی و در نتیجه بر خشم مداوم عمومی، بی‌اعتمادی، تفرقه افکنی، عدم همدلی، به حاشیه راندن اقلیت‌ها، قطبی شدن سیاسی و غیره تأثیر منفی می‌گذارد.[۵]

برای اینکه بتوانیم انسجام اجتماعی را بسنجیم بایستی آن را در ۴ سطح تحلیل کنیم. سطح اول، ارزیابی روندهای کلی جامعه است که شامل بیست شاخص کلیدی؛ برابری در درآمد، برابری دسترسی به اشتغال، عدالت در سلامت، برابری در مسکن، فرصت‌های برابر جنسیتی، فرصت‌های برابر فرهنگی و قومیتی، شأن سالمندی، بسندگی درآمد، کفایت آموزشی، تحرک اجتماعی، مشارکت در انتخابات، تعهد مقامات محلی، تعهد بخش شرکتی، تعهد شهروندی، تعهد خانوادگی، اعتماد به نفس، از دست دادن پیوندهای اجتماعی، دانش مشترک، مدارا و احترام و ادراک رضایت می‌شود. سطح دوم، ارزیابی انسجام اجتماعی به عنوان یک کل که توانایی جامعه برای تضمین برابری در برخورداری از حقوق و دسترسی به حقوق اساسی، توانایی جامعه در تضمین کرامت و شناخت تنوع و توانایی جامعه برای تضمین استقلال و توسعه شخصی را در بر می‌گیرد. سطح سوم، ارزیابی انسجام اجتماعی بر اساس حوزه زندگی است از جمله اشتغال، درآمد و قدرت خرید، مسکن، پوشش اجتماعی و سلامت، آموزش، ارتباطات و اطلاعات و فرهنگ. سطح چهارم، ارزیابی انسجام اجتماعی از منظر گروه‌های آسیب پذیر که شامل افراد متعلق به اقلیت‌ها، مهاجران، کودکان، سالمندان، افراد دارای معلولیت و زنان می‌شود.[۶]

بر اساس گزارش پیمایش ادراک مخاطرات جهانی (GRPS)، «فرسایش انسجام اجتماعی»، «بحران معیشتی» و «بدتر شدن سلامت روان» سه خطر از پنج خطری هستند که در سراسر جهان از طریق بحران کرونا بیشتر از همه رو به وخامت گذاشته‌اند. این سه خطر و خود بیماری همه گیر (بیماری‌های عفونی) به عنوان یکی از قریب الوقوع ترین تهدیدها برای جهان شناخته می‌شوند. این آسیب اجتماعی چالش‌های سیاست‌گذاری مؤثر ملی را تشدید کرده است و لذا توجه و تمرکز مورد نیاز بر همکاری بین‌المللی در برابر چالش‌ها و آسیب‌های جهانی را کاهش داده است که در نمودار ذیل قابل مشاهده است.

در بخش دیگری از این پیمایش برای بدست آوردن افق مخاطرات جهانی، از پاسخگویان پرسیده شده است که چه زمانی مخاطرات به تهدیدی حیاتی برای جهان تبدیل خواهند شد؟ سه بازه زمانی کوتاه مدت، بین صفر تا ۲ سال، میان مدت، بین ۲ تا ۵ سال و بازه زمانی بلند مدت، بین ۵ تا ۱۰ سال در نظر گرفته شد که پاسخگویان بایستی برای هر بازه زمانی ۱۰ مخاطره را انتخاب می‌کردند. در حوزه مخاطرات اجتماعی از میان مخاطرات بحران‌های معیشتی، فرسایش انسجام اجتماعی، بیماری‌های عفونی، بدتر شدن سلامت روان و مهاجرت غیر ارادی تنها مخاطره « فرسایش انسجام اجتماعی » از سوی پاسخگویان برای هر سه بازه زمانی کوتاه مدت، میان مدت و بلند مدت انتخاب شد.

- رتبه مخاطره فرسایش انسجام اجتماعی در بین مخاطرات اجتماعی و تمام مخاطرات در سه بازه زمانی که مستعد تبدیل شدن به یک تهدید حیاتی برای جهان هستند

مخاطرات اجتماعی

بازه زمانی کوتاه مدت

(۰-۲ سال)

بازه زمانی میان مدت

(۲-۵ سال)

بازه زمانی بلند مدت

(۵-۱۰ سال)

رتبه در بین مخاطرات اجتماعی

رتبه در بین تمام مخاطرات

رتبه در بین مخاطرات اجتماعی

رتبه در بین تمام مخاطرات

رتبه در بین مخاطرات اجتماعی

رتبه در بین تمام مخاطرات

فرسایش انسجام اجتماعی

۲

۴

۱

۳

۱

۶

بحران‌های معیشتی

۱

۲

۲

۴

-

-

بیماری‌های عفونی

۳

۵

-

-

-

-

بدتر شدن سلامت روان

۴

۶

-

-

-

-

مهاجرت غیر ارادی

-

-

-

-

۲

۷

همانگونه که در جدول فوق قابل مشاهده است، فرسایش انسجام اجتماعی در بازه زمانی کوتاه مدت بعد از بحران‌های معیشتی در رتبه دوم مخاطرات اجتماعی و در بین تمام مخاطرات رتبه چهارم را دارد و همچنین در بازه زمانی میان مدت در بین مخاطرات اجتماعی در رتبه اول و در بین تمامی مخاطرات در رتبه سوم قرار دارد و نیز در بازه زمانی بلند مدت رتبه اول را در بین مخاطرات اجتماعی و رتبه ششم را در بین تمام مخاطرات کسب کرده است. چنانچه در جدول نیز قابل رویت است، فرسایش انسجام اجتماعی تنها مخاطره‌ای است که در بین

مخاطرات اجتماعی از سوی پاسخگویان در هر سه بازه زمانی مورد اشاره قرار گرفته است. در نمودار زیر نیز که از گزارش پیمایش آورده شده است، گفته‌های فوق قابل مشاهده است.

در بخش دیگری از این پیمایش از پاسخگویان خواسته شده است که ۲ مخاطره که ۵ مخاطره شدید جهانی را تشدید می‌کند از میان مخاطرات انتخاب کنند، از انتخاب پاسخگویان شکل ذیل ترسیم شد.

در شکل فوق بیشترین خطرات بالقوه آسیب‌رسان در ردیف بالا قرار گرفته است که فرسایش انسجام اجتماعی با رنگ زرد مشخص شده است و در ردیف پایین که آنها هم با رنگ زرد مشخص شده‌اند مخاطراتی را نشان می‌دهد که از نگاه پاسخگویان بیشترین تأثیر را بر شدت فرسایش انسجام اجتماعی در جوامع را دارند. منطبق بر این شکل در حوزه ژئوپلیتیک، فرو ریختن مشارکت چند جانبه، تقابل‌های ژئواکونومیکی و سقوط دولت‌ها و در حوزه اجتماعی، فروپاشی تامین اجتماعی، بحران معیشتی، مهاجرت غیر ارادی، بدتر شدن سلامت روان و سرخوردگی جوانان مخاطراتی هستند که موجب تشدید فرسایش انسجام اجتماعی در جامعه می‌شوند. البته در بخش‌های دیگر گزارش این پیمایش از مخاطرات دیگری که بر فرسایش انسجام اجتماعی تأثیر دارند نام برده شده است که به خاطر امتیاز کمتر در شکل فوق نیامده است. این موارد در حوزه زیست محیطی، شکست اقدامات اقلیمی و تغییرات شدید آب و هوایی [۷] و در حوزه فناوری، اضطراب دیجیتالی [۸] هستند که جزء عوامل تشدید کننده فرسایش انسجام اجتماعی در سطح جوامع می‌باشند.

وضعیت ایران

در بخشی از این گزارش، مجریان از پاسخگویان خواسته‌اند که با توجه به وضعیت کشورها به ترتیب پر خطر بودن برای هر کشور ۵ مخاطره را ذکر کنند. بر اساس این گزارش ۵ مخاطره کشورمان [۹] به ترتیب عبارتند از:

بحران اشتغال و معیشت
سرخوردگی گسترده جوانان
رکود اقتصادی طولانی مدت
بحران منابع طبیعی
از دست دادن تنوع زیستی و فروریختگی اکوسیستم

مورد اول و دوم ذیل حوزه اجتماعی، مورد سوم ذیل حوزه اقتصادی و دو مورد دیگر ذیل حوزه زیست محیطی دسته بندی می‌شوند. بایستی توجه کرد که بحران اشتغال و معیشت و سرخوردگی گسترده جوانان جزء عوامل تشدید کننده فرسایش انسجام اجتماعی محسوب می‌شوند و هر چند طبق این گزارش هنوز این فرسایش جزء ۵ مخاطره اصلی کشورمان نیست ولی با توجه نکردن به این دو مخاطره اجتماعی و کنترل آنها، قاعدتا امکان دارد که در آینده فرسایش انسجام اجتماعی را به جمع ۵ مخاطره اصلی کشورمان اضافه کند.

در فایل پیوست متن کامل این گزارش به زبان انگلیسی قابل دریافت است.

پی‌نوشت‌ها

[۱] - [/https://www.weforum.org/reports/global-risks-report-۲۰۲۲](https://www.weforum.org/reports/global-risks-report-۲۰۲۲)

[۲] - Social Cohesion: A Practitioner's Guide (۲۰۱۹). Resilient cities network. P.۲۰ -

https://resilientcitiesnetwork.org/downloadable_resources/UR/Social-Cohesion-Handbook.pdf

[۳] - همان، ص ۲۳

[۴] - همان، ص ۲۸

[۵] - World Economic Forum, The Global Risks Report ۲۰۲۲, p.۹۴ .

[۶] - Council of Europe (۲۰۰۵). Concerted Development of Social Cohesion Indicators: Methodological Guide. PP.۱۰۵-۱۹۵

[۷] - همان، ص ۳۵

[۸] - همان، ص ۴۶

[۹] - همان، ص ۱۰۱